

Gedachten aan het oorlogsverleden van mijn vader Anthonie (Ton) Verstraaten

door Jan Verstraaten

Mijn vader Ton Verstraaten overleed op 13 april 2005 in Deventer op 87 jarige leeftijd. Het Indische leven van Ton en zijn oorlogsjaren, waren voor ons, zijn kinderen, een onbekende periode. Wat wij wisten was, dat hij gevangen had gezeten in de oorlog en in een kolenmijn in Japan had moeten werken. Net zoals zoveel oorlogsslachtoffers was Ton een zwijgzame man. Praten over de oorlog deed hij niet en wij mochten van onze moeder er ook niet naar vragen. Na zijn overlijden vonden wij in een kast een KLM koffertje met hierin zijn oorlogserfenis. De koffer bevatte verslagen over de oorlog en zijn krijgsgevangenschap, tijdens de Japanse bezetting van Nederlands-Indië. Het vertelde ons over de onbekende jaren van zijn leven.

Ton werd op 1 december 1917 in Leiden geboren, als oudste zoon in het gezin Verstraaten. Hij had nog een jongere broer en zijn vader was zelfstandig schilder/ behanger. Zijn moeder verhuurde als bijverdienste kamers aan studenten van de Leidse Universiteit. Een van deze studenten was Jan van Baal, de latere gouverneur generaal van Nederlands Nieuw-Guinea. Door de crisistijd van de dertiger jaren van de vorige eeuw, kon Ton na zijn HBS tijd geen geschikte baan vinden. Hij solliciteerde in de loop van 1937 bij de Handelsmaatschappij Borsumij in Den Haag. De Borsumij handelde in consumptiegoederen en had o.a. de vertegenwoordiging van Philips in Ned. Indië.

Na een opleiding van een paar maanden, stapte de 20 jarige Ton in december 1937 op de boot en kwam drie weken later aan in Soerabaja. In Soerabaja, Batavia en Semarang beleefde hij vier fijne werkzame jaren. De Japanse aanval op *Pearl Harbor*, zou zijn leven voorgoed compleet veranderen! Ton had zijn dienstplicht in Leiden vervuld en werd gemobiliseerd in het KNIL en ingedeeld bij het Xe Bataljon in Batavia. Een van de weinige gevechtshandelingen, die hij met zijn legeronderdeel meemaakte, was de oversteek van Java naar Sumatra om de olieraffinaderijen bij Palembang te verdedigen. Na twee dagen van hopeloze gevechten, vluchtten de mannen halsoverkop terug naar Java.

Na de capitulatie van Ned.Indië was hij krijgsgevangene van de Japanners. In een jaar tijd werd hij in vijf kampen op Java gevangen gehouden, waaronder de beruchte *Glodok* gevangenis in Batavia. In januari 1943 werd Ton, met honderden andere gevangenen per trein naar de H.B.S. in Soerabaja vervoerd. Hier bemachtigde hij een stel schriften om zijn aantekeningen over het vervolg van de oorlog op te schrijven. De gehele oorlog lukt het hem

om zijn aantekeningen voor de Japanners verborgen te houden. Na 14 dagen gevangenschap in Soerabaja werden de mannen aan boord gebracht van het *Hell ship* de *Maebashi Maru*.

Het was een oud en verwaarloosd vrachtschip. Er werden ongeveer 1.000 mannen in het ruim van het schip geperst. De temperatuur was ondragelijk, want de ventilatie werkte niet. Er was te weinig plek voor de vele mannen en met opgetrokken knieën zitten, was de enige mogelijkheid. Uit emmertjes werd driemaal per dag rijst en onsmakelijke vissoep aan de mannen uitgedeeld. Na tien dagen varen werd Singapore bereikt. In de kazernes van Changi werden de mannen opgesloten.

Na 2 maanden, op 2 april 1943 vertrok Ton, vanuit de haven van Singapore, met ongeveer duizend andere krijgsgevangenen, met het *Hell ship* de *Hawaii Maru* naar Japan. De omstandigheden aan boord waren heel beroerd. Het leek een slavenschip. Er was een extra dek in gemaakt om zoveel mogelijk gevangenen te vervoeren. De mannen konden er niet rechtop staan, maar moesten kruipend op hun plaats komen. Zij kregen tweemaal per dag wat kleffe rijst met een waterige vissoep uitgedeeld. Veel mannen kregen door het weinige en slechte voedsel en de slechte hygiëne buikloop en dysenterie. Al gauw was de ziekenboeg vol met zieke en ondervoede mannen. Deze helse tocht, die drie weken duurde, kostte aan zes mannen het leven. Zij kregen een zeemansgraf.

De *Hawaii Maru* meerde af in de havenplaats Moji op het zuidelijke Japanse eiland Kiyushu en de mannen werden naar het kamp *Fukuoka 6B* in het plaatsje Mizumaki gebracht. Zij moesten 28 maanden, onder zware omstandigheden en ook weer met weinig voeding, dwangarbeid verrichten in de nabijgelegen kolenmijn. Het kamp bij de kolenmijn bestond uit 16 barakken met acht kamers boven en acht beneden, ieder voor vier mannen. Er werd geslapen op matjes. Er was een eetzaal en twee hospitaal barakken. De mannen hadden erg veel last van vlooiën en wandluizen. Voor de mijnwerkers bestond het eten uit een schep rijst met een gedroogde wortel en een veldfles met thee. In veel gevangenkampen en ook in deze in Japan, waren door de Japanners bibliotheken ingericht met boeken, die de Japanners in beslag hadden genomen. Ton maakte er gretig gebruik van en beweerde later dat het lezen van de boeken hem enorm tot steun was geweest. De arbeid in de kolenmijn geschiedde in drie ploegen, een ochtend, middag en avondploeg. Honderden meters onder de grond moesten de kolen gedolven worden. Japanse bewakers legden de kolenlagen bloot met springstoffen. De gevangenen schepten de kolen in de klaarstaande kolenlorries. Het was gevaarlijk werk; door vallende stenen kwamen mannen om en ook raakte een kameraad van Ton met zijn onderbeen bekneld tussen twee kolenlorries. Zijn been moest worden afgezet en na weer opgelapt te zijn, moest hij, steunend op krukken, werken in de kampkeuken.

Tweemaal in de maand hadden de mannen een vrije dag. Er zaten niet alleen Nederlanders en Ned. Indische militairen gevangen, maar ook Australiërs, Amerikanen en Engelsen. Ruim 1000 mannen in totaal. In augustus 1945 waren 72 mannen bezweken door honger, ziekte en verwondingen. De atoombommen, die Japan uiteindelijk tot overgave dwongen, waren een zegen voor de krijgsgevangenen. Ton woog in augustus 1945 nog maar 48 kg. Een maand na de capitulatie van Japan, konden de Nederlandse en Nederlands-Indische mannen, als laatste gevangenen het kamp verlaten. De Amerikanen brachten hen vanuit Nagasaki naar Manila op de Filippijnen. Bij Manila hadden de Amerikanen een gigantisch tentenkamp opgezet, waar duizenden krijgsgevangenen werden opgevangen. In dit zogenaamde *Recovery Camp* kregen de mannen goed te eten en konden naar een dokter en een tandarts. Eind november 1945 ging Ton, met een van de laatste transporten, per schip naar Balikpapan in Ned. Indië. Hier kon hij vanwege de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië, weer het KNIL uniform aantrekken. Zijn standplaats werd Makassar op het eiland Celebes. Hier werd hij ingezet voor bewakingsdiensten en werd hij hoofd van de Leger Materiaal Dienst. Hij kreeg een tijdelijke bevordering tot vaandrig.

Eind 1947 kreeg hij eervol ontslag uit het leger en kon voor enige maanden terug naar Nederland. Hier zag hij in Leiden na 10 jaar, voor het eerst zijn ouders weer. Na wat wij tegenwoordig *speed daten* noemen, trouwde hij in Rotterdam met mijn moeder en vertrok eind 1948 met haar naar Ned. Indië om zijn werk bij de Borsumij weer op te pakken. Tot 1953 bleef hij werkzaam in Ned. Indië en Indonesië en keerde toen met zijn gezin terug naar Nederland. Hij nam ontslag bij de Borsumij en ging werken bij een verzekeringsmaatschappij. Door de oogziekte glaucoom werd hij in de laatste jaren van zijn leven praktisch blind en vulde zijn dagen met het luisteren naar muziek en naar gesproken boeken. Het was de wens van Ton, dat zijn verslagen zouden worden aangeboden aan Militair Tehuis en Museum Bronbeek in Arnhem. Wij hebben deze wens vervuld en een paar zaken uit de KLM koffer zijn te zien in de permanente tentoonstelling "Het Verhaal van Indië".

Na zijn verslagen gelezen te hebben, begreep ik dat mijn vader zeer zware oorlogsjaren had doorgemaakt. Ik vond het een eer om samen met mijn broer de belevenissen van Ton te verwerken in een boek en dit werd het boek *Ooggetuige Krijgsgevangenen in Indië en Japan 1942-1945*.

Ik maakte twee reizen naar Indonesië, het land waar ik in 1950 in de stad Pontianak werd geboren. Deze reizen maakte ik gedeeltelijk in het spoor van mijn vader. De eerste was een

rondreis met mijn gezin in 1995. Wij bezochten o.a. het ereveld *Kembang Kuning* in Soerabaja. In de zomer van 2015 reisden mijn vrouw en ik weer naar Indonesië. Eerst een paar dagen naar mijn geboorteplaats Pontianak, aan de westkust van Borneo, het huidige Kalimantan. De tweede stop was in Makassar op Celebes. Hier probeerde ik te traceren waar Ton in 1946 en 1947 gewoond had.

Deze twee reizen naar Indonesië, brachten mij weer wat dichterbij mijn vader. Een dag voor het overlijden van Ton zaten wij kinderen aan zijn bed in het Deventer Ziekenhuis. Wij luisterden naar zijn verhaal; het verhaal, waarbij het leek, dat hij zijn spijt betuigde dat hij na de oorlog in Arnhem een kameraad uit de kolenmijn in Japan zag lopen, maar deze man niet had aangesproken. Het was dezelfde man, die in de kolenmijn met zijn onderbeen tussen twee lorries bekneld raakte!

Dit verhaal was voor ons het bewijs dat de oorlog nooit uit het leven van Ton was verdwenen.

In september 2023 maakte ik met mijn vriend André Schram, eveneens een zoon van een POW in Japan, een twaalf daagse reis naar Japan. Het was voor mij een reis in het voetspoor van mijn vader. Wij bezochten Moji, waar het hellship *Hawai Maru* in april 1943 aanmeerde. De lading krijgsgevangenen werd verdeeld over diverse kampen in Japan, waar de mannen dwangarbeid moesten verrichten. Toen met de trein naar Mizumaki, waar Ton 28 maanden in de kolenmijn moest werken. Van het kamp, genaamd Fukuoka 6B, was niets meer over. Het was nu een geasfalteerde parkeerplaats van een supermarkt. Wij legden bloemen bij het Kruismonument in Mizumaki; het monument dat werd opgericht om de 871 Nederlandse en Nederlands Indische slachtoffers van de kampen in Japan te herdenken. Na Mizumaki reisden wij naar Nagasaki, waar de vader van André Schram dwangarbeid had verricht op een scheepswerf. Heel indrukwekkend vond ik ons bezoek aan het Atoombom museum en het hierbij gelegen Peace Park met de vele oorlogsmonumenten. Deze reis was heel indrukwekkend en het drukte mij nogmaals op de feiten: de waanzin van oorlog voeren!

Jan Verstraaten, zoon van Ton.

12 maart 2024.